

“UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANI O’QITISHNING DOLZARB MASALALARI”

Samarqand viloyati Samarqand shahri

42-maktab Tasviriy san'at va chizmachilik fani o'qituvchisi

Hamidova Shodmonoy Shavkat qizi

Annotasiya: Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o’quv jarayonida qo’llashga qiziqish ortib bormoqda. Shundan kelib chiqib biz ham Chizmachilik darslarida ham innovatsion texnologiyalarni qo’llashning ba’zi usullari haqida ma’lumotlar keltirib o’tdik.

Kalit so’zlar: interaktiv metod, geometrik tushunchalar, ko’rgazmali metod, texnik tushunchalar, innovatsiya, amaliy metod, chizmachilik, proeksion tushuncha, og’zaki metod.

Ma’lumki, o’qituvchilik kasbi juda mashaqqatli kasb hisoblanadi. O’qituvchi dars berishdan oldin avvalambor darsga tayyorgarlik ko’rib, ajratilgan vaqtdan unumli foydalanib pedagogik mahoratini o’z talabalariga ko’rsatib o’zining fanidan ta’lim – tarbiya berishga intiladi. Shuni aytish joizki hozirgi zamon talablariga mos holda dars o’tish yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish lozim. Biz bilamizki XXI asr texnika asri hisoblanib shunday ekan bizga texnik asbob-uskunalardan programmalardan keng unumli foydalanib turli xil slaydlar orqali turli xil didaktik o’yinli texnologiyalarni tashkil etib dars jarayonini samarali o’tishiga harkat qilish kerak, albatta. Fan va texnika taraqqiyoti insoniyat faoliyatining turli sohalari, kishilarning bilimlari, texnika madaniyati va politexnik ma’lumotiga katta talablar qo’yilmoqda va ular grafik faoliyat bilan uzviy bog’langandir Chizmachilik fanini o’qitish o’quvchilarning yosh xususiyatlari hamda hayotiy va mehnat tajribalaridan kelib chiqqan holda o’ziga xos xususiyatlarga ega. O’quvchilar bu vaqtga kelib bilim olishga ongli ravishda, ma’lum

maqsad bilan intiladilar. Shuning uchun o`qituvchi o`z oldidagi vazifalarni tahlil qilib, har bir darsning eng optimal tuzilishini o`ylab, dars maqsadlariga to`liq javob beradigan tuzilishni topishga harakat qilishi kerak. Navbatdagi darsning muvaffaqiyati ko`pincha oldin o`tilgan darslar qatorida uning qanday o`rin tutishiga, o`quvchilar egallagan bilim va amaliy ko`nikmalariga, hamda ularga tushuntiriladigan bilimning hajmi va mazmuniga bog`liq. Bunda o`qituvchi o`quvchilarning dunyoqarashlari darajasi, darslik yoki ilmiy-ommabop va texnik adabiyotlardan mustaqil o`qib o`rganish imkoniyatlariga tayanadi.. Umumta`lim maktablaridagi chizmachilik fani o`quvchilarning fazoviy tasavvurlarini, ko`z bilan chamalash, ko`rish xotirasi, topqirlik va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati juda katta . O`yinlar turli maqsadlarga yo`naltirilgan bo`ladi. Ular didaktik, tarbiyaviy, faoliyatni rivojlantiruvchi va ijtimoiylashuv maqsadlarida qo`llaniladi.O`yinning didaktik maqsadi bilimlar doirasi, bilish faoliyati, amaliy faoliyatda bilim, malaka va ko`nikmalarni qo`llash, umumta`lim malaka va ko`nikmalarini rivojlantirish, mehnat ko`nikmalarini rivojlantirishni kengaytirishga qaratilgan bo`ladi. O`yinning tarbiyaviy maqsadi mustaqillik, irodani tarbiyalash, muayyan yondashuvlar, nuqtai nazarlar, ma`naviy, estetik va dunyoqarashni shakllantirishdagi hamkorlikni, kollektivizmni, jamoaga kirishib keta olishni, kommunikativlikni tarbiyalashga qaratilgan bo`ladi.Faoliyatni rivojlantiruvchi o`yinlar diqqat, xotira, nutq, tafakkur, qiyoslash malakasi, chog`ishtirish, o`xshashini topish, faraz, xayol, ijodiy qobiliyat, empatiya, refleksiya, optimal yechimni topa olish, o`quv faoliyatini motivatsiyalashni rivojlantirishga qaratilgan bo`ladi.Ijtimoiylashuv o`yinlari jamiyatning me`yorlari va qadriyatlariga jalb qilinish, muhit sharoitlariga ko`nikish, ehtirolarni nazorat qilish, o`z-o`zini boshqarish, muloqotga o`rgatish hamda psixoterapiyani nazarda tutadi.Inson hayotida o`yin faoliyati orqali quyidagi vazifalar amalga oshiriladi[2]:

- o`yin faoliyati orqali shaxsning o`qishga, mehnatga bo`lgan qiziqishi ortadi;
- o`yin davomida shaxsning muloqotga kirishishi ya`ni, kommunikativ —muloqot madaniyatini egallashi uchun yordam beriladi;

-shaxsning o'z iqtidori, qiziqishi, bilimi va o'zligini namoyon etishiga imkon yaratiladi;

- hayotda va o'yin jarayonida yuz beradigan turli qiyinchiliklarni yengish va mo'ljalni to'g'ri olish ko'nikmalarining tarkib topishiga yordam beradi;

- o'yin jarayonida ijtimoiy normalarga mos xulq-atvorni egallash, kamchiliklarga barham berish imkoniyati yaratiladi;

- shaxsning ijobiy fazilatlarini shakllantirishga zamin tayyorlaydi;

-insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar tizimi, ayniqsa, ijtimoiy, ma'naviy-madaniy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'rganishga e'tibor qaratiladi;

-o'yin ishtirokchilarida jamoaviy muloqot madaniyatini rivojlantirish ko'zda tutiladi.

Chizmachilik darslarida mavzuni o'qitish jarayonida qo'llanilgan texnologiyalar, foydalanilgan metodik manbalar, olib borilgan suhbatlar natijasida o'quvchi o'quv materialini qay darajada o'zlashtirishi mumkin degan savolga psixolog hamda pedagog mutaxassislar quyidagi javoblarni bergan. Chizmachilik darslari uchun eng keng tarqalib, ommalashgan dars turi – aralash yoki kombinatsiyalashgan darsdir. Bunda o'qituvchining mavzuni bayon qilishi bilan bir qatorda o'quvchilar tomonidan amaliy ishlarni bajarilishi ham muhim ahamiyatga egadir. Ushbu amaliy ishlar o'quvchilarga o'quv adabiyotlaridan foydalanib olingan bilimlarni mustahkamlashga hamda uy vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtirishlariga ko'maklashadi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga qiziqish ortib bormoqda. Bunda, asosan hozirgacha o'quvchilar tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga va imkoni boricha xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bunday ta'lim jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi. Innovatsiya – inglizcha so'z bo'lib,

yangilik kiritish, yangilik ma'nolarini bildiradi. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o`quvchi va pedagog faoliyatiga yangilik, o`zgarishlar kiritish bo`lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to`liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar – bu jamoa bo`lib fikrlashga asoslanadi va pedagogik ta'sir etish usullari bo`lib, ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o`ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o`quvchining birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. Chizmachilik o`qituvchisidan ham zamonaviy texnologiyalarni bilish va ulardan o`zining kasbiy faoliyatida o`rinli foydalana olish malakalariga ega bo`lishlik talab qilinadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar maxsus fan sifatida o`qitilishi uchun biz bu haqda batafsil to`xtalmaymiz. Chizmachilikdagi tushunchalarni murakkabligi, aniqlik darajasi yoki mavhumligi va boshqa sifatlari bo'yicha klassifikatsiyalab chiqilsa bu ayniqsa yosh o`qituvchilar uchun katta metodik yordam bo'lar edi. Chizmachilikdagi tushunchalarning ko'pchiligi buning ustiga proektsiyalash jarayonida yoki chizmani o`qishda ishlatilishiga qarab ma'nosi birmuncha o`zgarib ishlatiladi. Ayrim tushunchalar ma'nosi o`zgarmasdan qo'llaniladi (masalan, kompleks chizmaning bog'lash chiziqlari). Boshqa tushunchalar tasvirdagi vazifasiga qarab ko'p ma'noda ishlatilishi mumkin (proektsiyalar tekisligi, simmetriya tekisligi, kesuvchi tekislik, proektsiyalovchi tekislik va h.).

Geometrik tushunchalarni sifat xarakteristikalarini bo'yicha taxminan quyidagicha guruhlash mumkin:

- figuralar, jismlar va ularning elementlari haqidagi tushunchalar: parallelogramm, silindr, qirra, asos, uch va h. Ularni o`quvchilar chuqur tushuntirishlarsiz, tasvirlari bo'yicha ham oson o`zlashtirib va esda saqlab qoladilar.

-chizma bajarish vositalariga taalluqli bo'lgan grafik tushunchalar: o`q chiziq, shtrix chiziq, diametr va radiusning shartli belgilanishi va h.

-metrik tushunchalar: masshtab, uzunlik, balandlik, gradus, kesma va yoyni qismlarga bo'lish va h.

- fazoviy joylashish haqidagi tushunchalar: parallelizm, perpendikularlik, kesmalarining kesishishi va ayqash vaziyati va h.

-harakatlanish tushunchalari: jiplashtirish, yoyish, kesishish va yasash tushunchalari: perpendikular tushurish va chiqarish, burchak yasash, o'lcham qo'yish, shtrixlash va h.

Yuqorida chizmachilikda qo'llaniladigan geometrik tushunchalar haqida to'xtalib o'tildi. Proeksion tushunchalarni ham shu shaklda guruhlariga ajratib, tahlil qilib chiqish mumkin. Chizmachilik tushunchalarining ushbu ko'rinishdagi tahlil takomillashadi.

Agar o'qituvchining tayyorgarligi, ya'ni uning bilimdonligi hamda pedagogik doimo talab darajasida hamda o'quvchining qiziqishi, diqqatini jamlashi va qolishi doimo yuqori darajada bo'lganda edi, ta'lim-tarbiya jarayonida istalgan usuldan foydalanganda ham yuqori natijaga erishish mumkin edi. Lekin bu ko'rsatkichlar tez o'zgaruvchan bo'lib, pedagogik jarayonni ana shu o'zgarishlarni hisobga olgan holda olib borish eng zarur shartlardan hisoblanadi. Aks holda ta'lim-tarbiya jarayonidan ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi. Geometrik sirtlarning modellarini penoplast yoki yog'ochdan yasash qulaydir. Shunda ulardagi teshik, o'yiq, ariqcha kabi elementlarni yasash osonlashadi. Ana shu ijodiy loyihalash o'yinini boshlashdan oldin o'qituvchi tanlangan detalning ko'rinishlarini geometrik sirtlarga ajratib, o'quvchilarning yordami va mehnat o'qituvchisining hamkorligida ularning modellarini yasashi mumkin. Ta'lim jarayonida turli xil didaktik o'yinli texnologiyalar bilan o'quvchilarning shu fanga qiziqtirish, o'quvchilarimizning salohiyatlarni rivojlantirishga erishishimiz mumkin ekan. Shuningdek yuqorida aytib o'tilgan o'yinga berilib ketib darsni o'yin qilib o'tkazib qolmasdan ta'lim-tarbiyani tartib intizomni saqlagan holda darsning samarali yo'llarini rivojlantirishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. U Ro'ziev E.I., Ashirboyev A.O., Muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi. T., 2010
2. Isaeva M.Sh. Chizmachilikdan topshiriqlar. – T., 1992
6. Achilov N.N. Chizmachilikda oddiy qirqimlar bajarish orqali o'quvchilarning fazoviy tasavvurini shakllantirish